

14. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення державного контролю за дотриманням права на доступ до публічної інформації, захист персональних даних та звернення громадян: проект Закону України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55526.

15. Про внесення змін до деяких законів України у сфері доступу до публічної інформації щодо вдосконалення їх окремих положень: проект Закону України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55238.

ШЕСТАК В. С.,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри правознавства
(Бердянський державний
педагогічний університет)

УДК [37.00:001]477:316.42:34

ОСВІТНІЙ ТА НАУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ І ВИКЛИКІВ ЧАСУ (ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

В умовах загальносвітових глобалізаційних процесів спроможність протистояти сучасним викликам часу істотно залежить від освітнього й наукового потенціалу держави. На підставі проведеного дослідження визначаються перспективи його вдосконалення та пропонуються відповідні зміни до деяких законів України.

Ключові слова: держава, право, глобалізація, освіта, наука, потенціал, освітня й наукова діяльність.

В условиях общих мировых глобализационных процессов способность противостоять современным вызовам времени существенно зависит от образовательного и научного потенциала страны. На основании проведенного исследования определяются перспективы его совершенствования и предлагаются соответствующие изменения в некоторые законы Украины.

Ключевые слова: государство, право, глобализация, образование, наука, потенциал, образовательная и научная деятельность.

In the context of globalization processes of the world's ability to confront the challenges of the modern time essentially depends on the educational and scientific potential of the country. Based on the study are determined by the prospects for its improvement and proposes appropriate changes to some laws of Ukraine.

Key words: state, right, globalization, education, science, potential, educational and scientific activity.

Вступ. Стан розвитку людської цивілізації на межі ХХ – ХХІ ст. цілком можна визначити як такий, що характеризується посиленням загальносвітових процесів глобалізації й інформатизації, прискоренням розвитку науково-технічного прогресу за рахунок високих

технологій, підвищенням ролі інтелектуальної праці, посиленням значення ефективного менеджменту в усіх сферах життя. Водночас така багатовекторність розвитку, охоплення ним практично всього людства й усієї території Землі мають свої негативні наслідки, насамперед виникнення глобальних соціально-економічних, політичних, екологічних негараздів, кризових явищ у духовному, соціокультурному житті, у релігійній і міжконфесійній сферах, у взаємодії моралі й політики, які вже не є справою лише окремої людини, групи людей, суспільства. Тобто перед людством досі стоять невирішені проблеми пошуку засобів запобігання глобальним катастрофам: економічним, екологічним, військово-політичним тощо. Підтвердженням цього може слугувати судження Президента Казахстану Н.А. Назарбаєва про те, що глобалізація – це виклик часу, її не можна загальмувати або відмінити, замикатись від цього процесу також безглуздо. Інша справа, що процеси глобалізації для багатьох держав можуть мати негативні наслідки, оскільки багаті держави відкривають для себе ринки інших країн, а решта держав світу фактично годують їх робітників та інженерів, придушуючи власне виробництво [1].

За таких умов здатність будь-якого суспільства й держави протистояти цим негараздам істотно залежить від рівня підготовленості їх соціальних ресурсів (окремої людини, соціальної групи, суспільства в цілому) – рівня, що визначає здатність суспільства та держави протистояти цим негараздам, причому не лише протистояти, а й вистояти та подолати ці негативні наслідки, забезпечити можливість продовження розвитку всіх сфер існування суспільства й галузей діяльності держави.

Постановка завдання. У зв'язку із цим метою статті є дослідження теоретичних і практичних проблем освітнього й наукового потенціалу України, а також з'ясування, які аспекти освіти та науки найбільше потребують свого забезпечення й удосконалення.

Результати дослідження. Питанням ролі та значення освіти й науки в процесі розвитку відповідних країн, забезпеченню їх суверенітету та незалежності приділялась певна увага з боку як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Зокрема, їх вивчали С.В. Барабанова, Ю.А. Довженко, В.О. Жукова, А.П. Кривак, О.Р. Копієвська, Т.В. Мотренко, Х.М. Олексик, В.В. Олійник, Г.В. Осовська, В.П. Трошинський, В.Е. Шудегов та інші автори.

Узагальнення праць, присвячених дослідженню цієї проблематики, свідчить, що здатність і підготовленість суспільства й держави до викликів часу не можуть виникнути раптово, стати наслідком збігу певних випадкових обставин. Тому, мабуть, ніхто не заперечуватиме, що спроможність протистояти сучасним викликам світу, який постійно змінюється, істотно залежить від рівня інтелектуального, морального, духовного й творчого розвитку окремої людини, соціальної групи, суспільства в цілому. Цей розвиток та обумовлені ним індивідуальні й колективні якості, а також здатності будь-якого суспільства та можливості держави є результатом здійснення освітньої й наукової діяльності як процесу підготовки індивіда, навчання колективу, формування громадянського суспільства.

Світ вступає в переломну фазу розвитку, а прогнозування стало знаком часу. Однак прогнози – це лише припущення, в основі яких лежать спірні концепції та сумнівні уявлення про майбутній устрій світу. Тільки культура світу як синтез наукової думки відображає досягнення в пізнанні суспільства, дає об'єктивну картину протиріч, що виникають, і теоретично обґрунтовує засоби їх подолання. Проблеми культури світу знайшли своє відображення в документах ООН та ЮНЕСКО, зокрема в Програмі «На шляху до культури світу». У її розробці брали участь як науковці, так і політичні й громадські діячі багатьох країн. Заклик ООН у країнах світу почули, тому 2000 р. було оголошено Міжнародним роком за культуру світу.

Освіта та наука є невід'ємною частиною культури, саме завдяки ним відбувається поширення й засвоєння культури. Якщо проаналізувати історичний процес розвитку людства, то освіта та наука, а також обумовлені ними освітня й наукова діяльності були тими умовами та факторами, які опосередковували й забезпечували прогрес суспільства та розвиток держави. Наприклад, істотна увага до освіти на українських землях, а також нагальна потреба в реформуванні шкільної системи виникли в другій половині XIX ст., коли відбувся пере-

хід Російської імперії на шлях капіталістичного розвитку; саме тоді цією галуззю почали опікуватись держава, земства й православне духовенство [2, с. 24]. Тому варто зауважити, що саме освіта й наука не лише обумовлюють і лежать в основі здатності окремої людини, соціальної групи, суспільства та держави в цілому протистояти будь-яким негативним наслідкам соціально-економічного, політичного, екологічного характеру, а й закладають і забезпечують базу для їх розвитку. У науковій літературі із цього приводу цілком справедливо наголошується, що більшою мірою знання та інформація генеруються, накопичуються й поширюються через освітній і науковий сектор; це означає, що розуміння його значимості, стану справ у ньому визначає комплексність та адекватність розвитку країни відповідно до сучасних вимог, суспільний прогрес, а отже, місце й вагу країни в спільноті народів Європи та світу, світовій економічній системі [3, с. 99].

Розуміння значимості освітнього й наукового секторів, а також їх належне забезпечення стає одним із найактуальніших завдань сучасного етапу розвитку України, яке покладається на суспільство та державу, обумовлює необхідність запровадження й опрацювання нової освітньої та наукової концепції розвитку нашої країни. Вказана потреба пов'язана не лише з реалізацією проголошених у Конституції України прав кожної особи на освіту, свободу наукової й технічної творчості (ст. ст. 53, 54), а й із необхідністю подальшої розбудови нашої країни як дійсно суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Із цього приводу погодимось із думкою В.О. Жукової, що згідно з концепцією інформаційного суспільства в постіндустріальну епоху економічний розвиток держав ґрунтуватиметься не на матеріальних активах, а насамперед на якості й кількості знань про процеси, які відбуватимуться в соціально-економічному середовищі, що обумовлюватиме зростання значення освіти як вагомого чинника соціально-економічного розвитку країн [4, с. 57].

Таким чином, є всі підстави підтвердити аксіоматичну, здавалося б, тезу, про яку, однак, чомусь часто забувають і не забезпечують її належну реалізацію, що соціально-економічний розвиток нашої країни, зміцнення її суверенітету й незалежності істотно залежать та значною мірою забезпечуються завдяки освіті й науці, а також обумовленим ними освітній і науковій діяльності.

Цей висновок додатково знаходить підтвердження в низці положень Конституції України (ст. ст. 11, 12), згідно з якими заходи щодо консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної й релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України, щодо задоволення національно-культурних та мовних потреб українців, які проживають за межами держави, забезпечуються також завдяки діяльності освітніх і наукових закладів.

У свою чергу наведемо характеристику поняття «освіта», яке надає В.В. Олійник. Учений стверджує, що освіта за своєю сутністю є механізмом забезпечення існування людства, ознакою його соціально-духовного прогресу, формою передачі інформації від покоління до покоління, а тому освіту варто розглядати, з одного боку, як міжгалузеве утворення, а з іншого – як елемент біосоціальної організації людства [5, с. 1–13]. Вважаємо, що думка В.В. Олійника з приводу освіти цілком стосується й науки, фактично характеризуючи однакові за суттю явища.

У контексті наведеного зауважимо, що визнання важливості та значення освіти й науки в забезпеченні процесу розвитку нашої країни не є питанням і справою винятково науковців, практиків та громадськості, воно також знайшло закріплення на державному рівні. Так, окрім названих положень Конституції України (ст. ст. 11, 12, 53, 54), це визнання отримало втілення у формі визначення напрямів подальшого розвитку цих складових культури, що знайшло закріплення в ст. 10 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. № 2411-VI. Зокрема, ця норма передбачає, що основними засадами внутрішньої політики в гуманітарній сфері є такі заходи: створення належних умов для нарощення освітнього потенціалу України; удосконалення системи освіти, забезпечення якісної освіти, підвищення престижності праці педагогічних і науково-педагогічних працівників, підтримка обдарованої молоді; підвищення ролі вищої освіти й науки як основ ста-

новлення в Україні ефективної «економіки знань»; реформування та розвиток вітчизняної системи вищої освіти й науки, забезпечення їх інтеграції в європейській і світовий освітній та науковий простір [6]. У науковій літературі ці аспекти визнаються актуальними напрямками розвитку освіти й науки [7, с. 8–10].

Що стосується освітнього та наукового потенціалу, то, на нашу думку, саме він лежить в основі можливості існування освіти й науки в Україні, забезпечує їх здатність до певного розвитку. Розглядаючи це поняття, зауважимо, що його доцільно пов'язувати саме з людським фактором, тими особами, які здійснюють освітню й наукову діяльність, тобто становлять соціальні (людські) ресурси аналізованих складових культури. Принаймні у фаховій літературі під час використання такого поняття, як «потенціал» (наприклад, Національної академії державного управління при Президенті України), ідеться саме про науково-педагогічних і наукових працівників. Як слушно зазначає В.П. Трощинський, модернізація державного управління вимагає залучення потужного інтелектуального потенціалу [8], носієм якого виступають саме вказані працівники. Така позиція щодо поняття «потенціал», особливо в частині щодо сфери освіти й науки, знаходить свою підтримку. Так, головним ресурсом України на шляху її виходу на рівень передових країн світу є не промислові гіганти, не земля, а людський фактор, освіта, наука та висококваліфіковані кадри, що вимагає розробки сучасної концепції підготовки таких кадрів [9, с. 20]. Зокрема, за розрахунками Всесвітнього банку наголошується, що в складі національного багатства США основні виробничі фонди (будівлі, споруди, машини й устаткування) складають лише 1%, природні ресурси – 5%, а людський капітал – 76%. Цей приклад вартий наслідування.

Тому знову зауважимо, що розбудова нашої країни, в основі якої повинні знаходитись ефективні та якісні освіта й наука, істотно залежить саме від соціальних ресурсів. Така позиція обумовлюється тим, що розвиток будь-якої держави визначається наявними людськими ресурсами, їх якісним складом, віком, рівнем освіти, професіоналізмом та здатністю й готовністю до ефективної праці. При цьому уточнюється, що доцільніше використовувати термін «трудова потенціал», який є ширшим, ніж поняття «трудова ресурси», і включає сукупність працездатного населення з урахуванням стану його розвитку й відповідних якостей [10, с. 13, 47].

На наше переконання, під час дослідження питання трудового потенціалу освіти та науки в Україні варто виділяти декілька аспектів його існування. Так, оскільки він залежить власне від людини, здатність до праці й інтелект якої, як правило, спочатку з'являються, потім розвиваються, а далі зменшуються, то виділення цих аспектів здійснимо з огляду на динаміку трудових ресурсів (виникнення, розвиток і їх перспективи).

Проведений нами системний аналіз статистичних даних [11], які характеризують демографічну ситуацію в Україні, а також кадри освітньої й наукової галузей, дає можливість зробити певні узагальнення.

По-перше, загальна кількість населення України, яке є основним джерелом людських ресурсів і складає трудовий потенціал, поступово зменшується, що водночас пов'язується з процесом старіння населення, а тому перед державою постає проблема не лише наповнення закладів освіти й науки відповідною кількістю учнів, студентів та аспірантів, а й залучення нових кадрів на зміну тим, хто вже припинить свою трудову діяльність. У цьому контексті Г.Е. Гронтковська та Д.О. Красновський вказують, що аналіз сучасної демографічної ситуації в Україні показує, що в перспективі країна не має джерела екстенсивного економічного зростання, яким виступає зростання населення, а тому політика держави має спрямовуватись на залучення інших джерел, насамперед інноваційних технологій; у подібній ситуації в більшості країн увага приділяється не кількісним, а насамперед якісним аспектам зростання [12, с. 48]. На залежність між характером трудових ресурсів (збільшенням чи скороченням) та характером типу розвитку економіки (інтенсивним чи екстенсивним) вказують також інші науковці. Однак пріоритету забезпечення якісного аспекту зростання потенціалу освіти й науки, посиленню його інноваційного характеру перешкоджає інша проблема, адже збільшення рівня народжуваності позначиться на чисельності трудових ресурсів лише через певний час [13, с. 46, 47].

По-друге, за останні 5 років спостерігається зменшення кількості студентів у вищих навчальних закладах і кількості аспірантів (у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації в 2010 р. навчалось 129,1 тис. осіб, у 2014 р. – 69,5 тис. осіб; у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації в 2010 р. навчалось 392 тис. студентів, у 2014 р. – 291 тис. студентів; аспірантів у 2010 р. налічувалось 34 653, у 2014 р. – 27 622), тобто не відбувається процес зміцнення трудового потенціалу освіти й науки України. У цьому контексті Т.М. Мілова стверджує, що найбільш проблемними є питання системи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів та наукова діяльність у системі вищої школи [14, с. 14]. Така ситуація має вкрай негативні наслідки, адже недостатні інвестиції в людський капітал є причиною відставання бідних країн від багатих [15, с. 11]. Проблеми з інвестиціями, фінансуванням освіти й науки дійсно мають найбільш негативні наслідки. Зокрема, обмежене фінансування спричинило погіршення матеріально-технічної бази навчальних закладів і їх соціальної інфраструктури, зниження престижу педагогічної й наукової праці, відтік творчої молоді до інших сфер та за межі держави, старіння викладацьких і науково-педагогічних кадрів [16, с. 1]. Питання недостатнього фінансування викликають також інші проблеми.

По-третє, можна констатувати, що ті соціально-економічні й демографічні процеси, які відбувались останнім часом в Україні, призвели до падіння привабливості роботи у сфері освіти та науки, про що певним чином свідчать статистичні дані. Наслідком цього є істотна незмінність корпусу вчителів загальноосвітніх шкіл та фактично трикратне зменшення кількості науковців. Із цього приводу наголошується, що сучасний стан кадрового забезпечення освітніх і наукових закладів не сприяє розвитку людського потенціалу та характеризується такими проблемами: погіршенням вікової його структури (70% докторів наук мають вік більше 56 років); низькою мотивацією молоді до освітньої й наукової діяльності; відтоком із наукової сфери діяльності найбільш талановитих і перспективних працівників; недостатнім володінням багатьма науковими працівниками сучасними методами наукових досліджень; майже критичним станом матеріально-технічної бази; міграцією вчених у віці 23–30 років до інших країн [17, с. 9–10].

По-четверте, за статистичними даними, що характеризують кількість загалом науковців (вона зменшується), аспірантів (постійна динаміка зменшення) та загальну кількість осіб, які мають наукові ступені (динаміка зростання спостерігається останнім часом), можна зробити висновок про відсутність зв'язку між діяльністю освітніх і наукових закладів, незабезпеченість єдності між освітою й наукою. Причиною цього є те, що фактично освітні заклади готують науковців, які не забезпечують віддачу для освіти у вигляді нових знань; у свою чергу науковців, окрім отримання освіти, більше нічого не пов'язує з освітніми закладами. Із цього приводу зазначається, що в міжнародних порівняннях питома вага дослідників сектора вищої освіти в загальній кількості наукових працівників на початку XXI ст. в Росії складала 14–15%, у Великобританії – 30%, у Німеччині та Японії – 26–27%, у Франції – 35%, у Китаї – 22–21%, однак в Україні ця частка постійно зменшується, зокрема, з 2005 р. кількість працівників наукових організацій скоротилась на 23,9%, у тому числі дослідників – на 19,5% [18, с. 16]. Тому можна стверджувати, що освіта в Україні не стає основою науки, а вітчизняна наука не включається в освітню діяльність. У контексті наведеного погодимось із думкою Т.М. Боголіб, що вища освіта може бути ефективною лише за умови її інтеграції та взаємодії з наукою, оскільки розвиток сучасного суспільства неможливо розглядати окремо від розвитку науки як рушійної сили прогресу [19, с. 9]. Однак, як зауважує Л.І. Федулова, на місця відсутнє бажання впроваджувати освітню технологію й методика з позиції сучасної науки. Однією з причин такого стану, на переконання вченого, є те, що, на жаль, лише теоретично та лише в наукових колах України визнається факт необхідності зближення процесів добування знань, технологічного прогресу та впровадження новацій [20, с. 16].

Висновки. Таким чином, стан освітнього й наукового потенціалу України характеризується такими особливостями:

– зменшенням кількості та якості кадрового складу, повільним оновленням його складу за рахунок зміни попередніх і сучасних представників освіти й науки новим поколінням науковців та освітян;

- низькою здатністю до засвоєння й реалізації нових інноваційних освітніх і наукових технологій;
- недостатнім приділенням уваги якості підготовки майбутніх кадрів;
- низьким рівнем правового й соціально-економічного забезпечення праці у сфері освіти та науки, що робить представників цих професій в Україні недостатньо конкурентоспроможними, особливо на світовому ринку праці;
- відсутністю взаємозв'язку та взаємодії освіти й науки, що не забезпечує створення в нашій країні цілісних освітньо-наукових комплексів або подібних великих за обсягом і значних за потенціалом утворень.

Загальний стан варто визнати як незадовільний і такий, що потребує істотних системних організаційно-правових змін та участі в цьому держави.

На нашу думку, в аспекті забезпечення зміцнення освітнього й наукового потенціалу в Україні необхідно вжити низку відповідних організаційно-правових і соціально-економічних заходів. Зокрема, необхідними є такі заходи:

- удосконалення системи органів державного управління та забезпечення розвитку освіти й науки у формі оптимізації їх структури;
- узгодження повноважень державних органів зі змістом моделі державно-громадського управління освітою та наукою у формі переходу від суто управління до забезпечення розвитку освіти й науки;
- упорядкування відповідного законодавства завдяки кодифікації актів у сфері освіти та систематизації актів у сфері науки, а також узгодження чинного законодавства з вимогами, стандартами й нормативами Європейського Союзу;
- приділення належної уваги організаційно-правовому забезпеченню якості освіти та науки, освітньої й наукової діяльності, а також контролю за рівнем якості та відповідності стандартам освітньої й наукової діяльності.

Вважаємо, що реалізація наведених заходів сприятиме комплексному та системному вирішенню проблем у сфері розвитку потенціалу освіти й науки, послідовному прогресу цих складових культури. Тому варто підтримати слова В.В. Олійника, який стверджує: «Україна може відбутись як велика держава лише <...> за умов підвищення ефективності функціонування управлінського корпусу галузей виробництва країни. <...> Природно, що при цьому провідну роль має відігравати загальна й спеціальна освітня підготовка» [21, с. 1–13].

Список використаних джерел:

1. Інтерв'ю Президента Республіки Казахстан Н.А. Назарбаєва // Независимая газета. – 2001. – 29 апреля. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30007204.
2. Довженко Ю.А. Стан освіти на півдні України в другій половині XIX – початку XX / Ю.А. Довженко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2007. – № 1. – С. 24. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/ppmb/texts/2007-01/07djarbc.pdf.
3. Кривак А.П. Роль освітнього сектора в забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації / А.П. Кривак // Економічний простір. – 2009. – № 31. – С. 99–100 ; Олексик Х.М. Формування єдиного освітнього і наукового простору: природа та проблеми його суперечностей / Х.М. Олексик // Геополітика України: історія і сучасність. – 2010. – Вип. 2. – С. 192–218.
4. Жукова В.О. Вища освіта як чинник розвитку національної економіки / В.О. Жукова // Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету. – 2009. – № 15. – С. 275–279.
5. Олійник В.В. Деякі концептуальні ідеї методології управління освітою / В.В. Олійник // Теорія та методика управління освітою. – 2010. – Вип. 4. – С. 1–13.
6. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40. – Ст. 527.

7. Шудегов В.Е. Проблемы законодательного обеспечения научно-технической и инновационной деятельности в Российской Федерации / В.Е. Шудегов // Право и образование. – 2004. – № 3. – С. 8–10.
8. Трощинський В.П. Наука «державне управління» – інструмент підготовки управлінців нової формації / В.П. Трощинський // Кримський юридичний вісник. – 2010. – Вип. 3(10). – Ч. 2. – С. 3–6.
9. Олексик Х.М. Формування єдиного освітнього і наукового простору: природа та проблеми його суперечностей / Х.М. Олексик // Геополітика України: історія і сучасність. – 2010. – Вип. 2. – С. 192–218 ; Мотренко Т.В. Розвиток людського потенціалу як ключовий фактор конкурентоспроможності України / Т.В. Мотренко // Геополітика України: історія і сучасність. – 2010. – Вип. 2. – С. 16 ; Федулова Л.І. Кадрове забезпечення сфери науки і технологій – стратегічне завдання економічної політики України в посткризовий період / Л.І. Федулова // Економіст. – 2010. – № 2. – С. 16–20.
10. Осовська Г.В. Управління трудовими ресурсами : [навч. посібник] / Г.В. Осовська, О.В. Крушельницька. – Житомир : ЖГП, 2000. – 224 с.
11. Динаміка народжуваності та смертності в Україні: статистична інформація Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html ; Населення: статистична інформація Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html ; Загальноосвітні навчальні заклади: статистична інформація Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/znz_u.html ; Вищі навчальні заклади: статистична інформація Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html ; Наукові кадри та кількість організацій: статистична інформація Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html.
12. Гронтковська Г.Е. Демографічна криза в Україні та її вплив на перспективи довгострокового економічного зростання / Г.Е. Гронтковська, Д.О. Красновський // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Секція «Економіка». – 2008. – Вип. 2(46). – С. 48.
13. Осовська Г.В. Управління трудовими ресурсами : [навч. посібник] / Г.В. Осовська, О.В. Крушельницька. – Житомир : ЖГП, 2000. – 224 с.
14. Мілова Т.М. Конституційне право людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 12.00.02 / Т.М. Мілова ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2008. – 20 с.
15. Антошкіна Л.І. Науково-методичні основи державного регулювання вищої освіти : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.02.03 / Л.І. Антошкіна ; Наук.-дослідний екон. ін-т Міністерства економіки України. – К., 2006. – 38 с.
16. Пшенична Л.В. Державне сприяння адаптації системи вищої освіти в Україні до вимог Болонського процесу : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Л.В. Пшенична ; Харк. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. – Х., 2009. – 19 с.
17. Мотренко Т.В. Розвиток людського потенціалу як ключовий фактор конкурентоспроможності України / Т.В. Мотренко // Геополітика України: історія і сучасність. – 2010. – Вип. 2. – С. 16 ; Барабанова С.В. Государственное регулирование высшего образования как социокультурная функция государства / С.В. Барабанова // Современное образование. – 2004. – № 3. – С. 76 ; Шудегов В.Е. Проблемы законодательного обеспечения научно-технической и инновационной деятельности в Российской Федерации / В.Е. Шудегов // Право и образование. – 2004. – № 3. – С. 8–10 ; Мілова Т.М. Конституційне право людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. :

спец. 12.00.02 / Т.М. Мілова ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2008. – 20 с.

18. Федулова Л.І. Кадрове забезпечення сфери науки і технологій – стратегічне завдання економічної політики України в посткризовий період / Л.І. Федулова // Економіст. – 2010. – № 2. – С. 16–20.

19. Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.04.01 / Т.М. Боголіб ; Наук.-дослідний екон. ін-т Міністерства економіки України. – К., 2006. – 41 с.

20. Федулова Л.І. Кадрове забезпечення сфери науки і технологій – стратегічне завдання економічної політики України в посткризовий період / Л.І. Федулова // Економіст. – 2010. – № 2. – С. 16–20.

21. Олійник В.В. Деякі концептуальні ідеї методології управління освітою / В.В. Олійник // Теорія та методика управління освітою. – 2010. – Вип. 4. – С. 1–13.

